

גיוס לצבא

נושא העבודה
גיוס לצבא

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית:

אני בחרתי את הנושא "גיוס לצבא" מכיון שזה נושא שתמיד עניין אותי. למה דווקא במדינה שלנו להתגייס, זאת חובה לכל אזרח. איך רוב אוכלוסיית בני הישיבות החרדיות מצליחות להתחמק מחוק הגיוס ולא להתגייס לצה"ל (צבא ההגנה לישראל). איך חוק הגיוס מתבטא במשפט העברי, האם לימוד תורה הינו בעל אותו משקל כמו הצבא בתפקידו להגן על בטחון מדינת ישראל.

בתור נער בן שמונה עשרה בעוד פחות משנה, חוק הגיוס לצבא יחול גם עלי. חשוב לי מאוד לפני שאני הופך לחייל ומתגייס, לחקור את הנושא, את החוק וללמוד אותו היטב, זאת כדי לדעת מה יחול עלי בעוד פחות משנה.

תוכן העניינים

פרק ראשון – הקדמה אישית.....3

פרק שני – מבוא.....5

פרק שלישי – משפט עברי.....6

10.....פרק רביעי – משפט ישראלי.

15.....פרק חמישי - משפט משווה.

17.....פרק שישי- סיכום.

18.....ביבליוגרפיה.

מבוא:

מטרת העבודה היא ללמוד ולהכיר את נושא הגיוס לצבא במשפט העברי ובמשפט הישראלי. אחקור את נושא סרבנות גיוס וענישה לכל אדם שמסרב להתגייס במשפט העברי ובמשפט הישראלי. אציג פסקי דין של אנשים שלא מוכנים להתגייס מסיבה אידאולוגית ונראה ביחד מה העונש למי שלא מתגייס. אציג באמצעות חוקים מה גיל הגיוס, אורך הגיוס, על מי החוק חל בכלל וסיבתו של החוק. האם חלה חובת גיוס גם במשפט העברי? מהו מצב החירום שבו

נמצאת מדינת ישראל? מהו טוהר הנשק במשפט העברי? (החייל ישתמש בנשקו ובכוחו לביצוע המשימה בלבד, אך ורק במידה הנדרשת לכך). בנוסף אציג מי פטור מגיוס במשפט העברי, בין אם זה מטעמים אידאולוגיים, או רפואיים או הקמת משק בית. אערוך השוואה בין המשפט הישראלי למשפט העברי בנושא גיוס חובה. אתייחס לסוגיית גיוס חרדים לצה"ל כפי שבאה לידי ביטוי במשפט הישראלי באמצעות פסקי דין.

בחרתי לדון בכל אותם הנושאים המעניינים הללו שעומדים על סדר יומה של החברה הישראלית.

משפט עברי:

גיוס חובה - מלחמת מצווה ומלחמת רשות

התייחסות המשפט העברי לגיוס שהוא בגדר חובה.

המשפט העברי מבחין בין שני סוגי שירות צבאי: פעילות המכונה "מלחמת מצווה", ופעילות המכונה "מלחמת רשות" הרמב"ם מגדיר "מלחמת מצווה" גם פעילות מלחמתית של "אין ברירה" דוגמת "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" (הלכות מלכים ה, א) שזה בא כדאי להגן על המדינה בכל מצב. במצב של מלחמת מצווה ישנה חובה על כל האנשים מכל השבטים להתגייס, לפי הדין "במלחמת מצווה הכל יוצאין [למלחמה], אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה" (משנה, סוטה ז, ח) שזה מראה שאפילו חתן וכלה שזה עתה התחתנו יוצאים מחדריהם במטרה להילחם, נראה מכאן שאיש אינו פטור ממלחמת מצווה. הפטור היחיד במלחמת מצווה הוא מטעמים רפואיים. לעומת זאת, מלחמת רשות היא מלחמה התקפית שהמלך יוזם כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו. במלחמת הרשות בניגוד למלחמת מצווה ישנן שלוש קטגוריות של אנשים הפטורים מלצאת למלחמה: מסיבות משקיים, מטעמים משפחתיים, מטעמי מורל ומצפון וכמובן גם כמו במלחמת המצווה מטעמים רפואיים.

טוהר הנשק

ב"מעשה דינה" המסופר בפרשת וישלח, מצוי תקדים היסטורי-הלכתי חשוב הנוגע למוסר הלחימה. דינה נאנסה על ידי שכמ בן חמור "נשיא הארץ". לאחר מכן ביקש שכמ מחמור אביו שיקח לו אותה לאישה "ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי

דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח, ויהרגו כל זכר. את חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב" (בראשית לד, כה-כו) כמו כן נעשו בעיר מעשי ביזה ושבי.

"הריגתם של כל בני העיר, בלא להתמקד בענישת שכם לבדו" שאלה זו העסיקה חכמים כמו הרמב"ם והרמב"ן והם דנים רבות בסוגיה זאת של "מעשה דינה".

השאלה העיקרית בסוגיה זאת שהעסיקה אותם היא איך עשו בני יעקב הצדיקים את המעשה הזה, לשפוך דם נקי.

טענת הרמב"ם "ובן נח שעבר על אחת משבע מצוות אלו יהרג בסייף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו, ולא דנוהו" (הלכות מלכים).

בהלכות מלכים קושר הרמב"ם בין הריגתם של אנשי שכם לבין אי-קיום מצוות בני נח. אחת משבע מצוות בני נח היא איסור הגזל, ושכם נתפס כמי שגזל את דינה (הרמב"ם אומר שהעברה הייתה עברת גזל דווקא, ולא אונס דינה, משום שבדיני בני נח "על העריות אין חיוב, כי דינה לא הייתה אשת איש") (המצווה השביעית במצוות בני נח היא מצוות "דינין", שעניינה לדעת הרמב"ם הוא החובה "להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו ולהזהיר את העם" מכאן הוא בא להצדקה ההלכתית להרוג את אנשי שכם.

הרמב"ן אינו מקבל את דעת הרמב"ם, ולדעתו לא היה "הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין" הרמב"ן אומר שאם הייתה הריגת אנשי שכם מוצדקת, כהסברו של הרמב"ם, כי אז היה יעקב "חייב להיות קודם וזוכה במיתתם", ומכל מקום, לא היה כועס על בניו ומגנה אותם, שהרי "הם זכו ועשו מצוה". והוא טוען שבני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים, רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו, כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו.

פטור מגיוס

המשפט העברי דן בשאלת חובת השירות הצבאי בראש ובראשונה מבחינה מיוחדת ומאלפת, האיזון בין הערך של הקמת משפחה, בניית בית והדאגה לפרנסתה לבין חובת היציאה למלחמה (כשזו אינה לצורך קיומי, כפי שנראה להלן), כדברי הרב דוד צבי הופמן

(גרמניה, סוף המאה ה-19), בפירושו על אתר: "תורתנו הקדושה מחשיבה את חיי הפרט,

כשם שהיא מעריכה את הרחבת גבולות המדינה"

"ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו, פן

ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו"

"ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו"

בשני פסוקים אלה, נזכר הגורם המשקי-כלכלי כגורם הפוטר מן השירות הצבאי בנסיבות

מסוימות.

"ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו"

בפסוק זה נזכר המצב משפחתי.

מבחינה עקרונית, התייחס המשפט העברי לעניין זה עוד בשחר ימיו כחלק ממכלול נושאים

של שחרור מחובת השירות הצבאי.

פטורים נוספים הם שירות לאומי שמשוחררים מן השירות הצבאי והם צריכים לחנוך בית או

לטעת כרם או לשאת אישה, אלא שאמרו חז"ל: "כל אלו שומעין דברי כהן מערכי המלחמה

[רש"י: שומעין דברי מערכי מלחמה שהכהן אומר להן], וחוזרין ומספקין מים ומזון, ומתקנין

את הדרכים. "כלומר, אמנם כל הצריכים לעשות אחד מן הדברים הללו, פטורים מלצאת

למלחמה, אבל הם חייבים לשרת "שירות לאומי", לספק מים ומזון לחיילים ולתקן את

הדרכים, כדבריו הברורים של הרמב"ם: "כל אלו שחוזרין מעורכי המלחמה, כששומעין את

דברי הכהן, חוזרין ומספקין מים ומזון לאחיהם שבצבא, ומתקנין את הדרכים".

משפט ישראלי:

חוק גיוס חובה

בשנת 1949 לאחר הקמת מדינת ישראל נקבע בחוק שירות ביטחון, כי צה"ל מוסמך לגייס כל אזרח, שיחויב בהתייצבות על פי החלטת הצבא. לפי חוק זה, עמדה תקופת השירות על 24 חודשים לגברים ו-12 חודשים לנשים. ב-1952 הוכנס תיקון לחוק שהאריך את תקופת השירות בשישה חודשים. וב-10 בינואר 1968 גדל לפי הוראת שעה מספר חודשי שירות החובה בשישה חודשים נוספים כך שעמד על שלוש שנים לגברים ושנתיים לנשים. בעקבות אישור המלצות ועדת שקד, למתגייסים החל מ-1 ביולי 2015 משך השירות לגברים קוצר בארבעה חודשים ועומד על 32 חודשים. חובת התייצבות חלה על כל אזרח או תושב קבע שהגיע לגיל 18, ופטורים ממנה אלה ששוחררו בהחלטת הצבא מסיבות שונות, בעיקר עקב בעיות רפואיות או נפשיות, עבר פלילי וכדומה. רבים מהחיילים המסיימים את שירות החובה חייבים גם בשירות מילואים על פי צרכי הצבא.

על מי חל החוק?

על כל מחזיק או מחזיקה בתעודת זהות כחולה חלה חובת התייצבות לרישומים, לבדיקות ולגיוס עצמו, בהתאם לרשום בחוק. אוכלוסיית המלש"בים (מועמד לשירות ביטחון) כוללת גברים בין הגילאים 18 עד 29 ונשים לא נשואות בין הגילאים 18 עד 26, שנמצאו כשירים רפואית. למרות הטווח הרחב, רוב המתגייסים הם בגילאי 18-19. לצו הראשון תוכלו להתחיל לחכות מגיל 16 וחצי.

זכאות לפטור משירות חובה

קריטריונים שונים הקבועים בחוק שירות הביטחון מקנים פטור משירות החובה ומקבלי הפטור רשאים להגיש בקשה להתנדבות. החוק פוטר בעיקר נשים נשואות, הרות ואימהות, בנות המצהירות על עצמן כבעלות אורח חיים דתי, מי שאינו נמצא בטווח גיל הגיוס ותלמידי

ישיבות המצהירים על הקדשת חייהם ללימודי תורה. בנוסף, פוטר החוק את כלל ערביי ישראל ובני מיעוטים שונים פרט לגברים דרוזים וצ'רקסיים.

סרבנות גיוס וענישה:

סרבנות גיוס היא אחת הסוגיות הכי שנויות במחלוקת בחברה הישראלית והיא סוגיה של אנשים שלא מוכנים לפעול על פי חוק הגיוס ומסרבים להתגייס, סרבנות גיוס יכולה לבוא מכמה סיבות. ישנם ארגונים שמרכזים סרבנים לדוגמא: "יש גבול" היא תנועה שנפתחה עם פרוץ מלחמת לבנון הראשונה, כתנועת סרבנות של חיילי מילואים. מאז פועלים חבריה נגד מלחמות ברירה וכיבוש ותומכים בקידום החברה האזרחית והדמוקרטיה בישראל. פסק דין בג"ץ של הלאורה מילוא עותרת, אזרחית ישראל כבת שמונה-עשרה, מסרבת להתגייס לצה"ל בנמקה את סירובה בטענה כי "טעמים שבמצפון" מונעים ממנה מלשרת ב"צבא הכיבוש של מדינת ישראל" השווה ביהודה, בשומרון ובעזה. לולא שהייתו של צה"ל בשטחי יהודה, שומרון ועזה, הייתה העותרת נכונה לשרת בצבא; ובלשונה: "אם הצבא יצא מהשטחים אין לי בעיה להתגייס... אני מאמינה שצריך להיות צבא במדינה". העותרת פנתה לגורמים המוסמכים בבקשה כי יפטרו אותה מן השירות הצבאי, אך בקשותיה נדחו בהסתמך על ההלכה הנוהגת ולפיה פטור מטעמי מצפון יכול שיינתן אך ורק ל"סרבנים מלאים".

עונש על השתמטות תיפתח נגדכם פקודת מעצר. חוק השיפוט הצבאי חל למעשה גם על מי שלא עלה על מדים, כלומר מתאריך הגיוס כל אחד נמצא תחת חוק השיפוט הצבאי ואי התייצבות הינה עבירה פלילית של היעדרות מהשירות (השתמטות).

נגד משתמטים מהשירות תיפתח באותו היום פקודת מעצר הכוללת בתוכה טיפול משטרתי וצו עיכוב יציאה מהארץ. משתמטים אשר נמצאים בחו"ל בזמן הגיוס נעצרים בשדה התעופה מיד עם הגעתם לארץ. המערכת הצבאית מסונכרנת עם המערכות של משטרת ישראל, המשטרה הצבאית ומשמר הגבול ומשתמטים נמצאים בסיכון למעצר בכל עיכוב או בדיקה שגרתית של אחת מהרשויות.

גיוס לצה"ל של בני ישיבות עומד במרכזו של ויכוח ארוך שנים בחברה הישראלית. פקודת צבא הגנה לישראל תש"ח 1948 הטילה חובת גיוס לשירות הביטחון על כלל אזרחי המדינה. מיד עם הקמתו של צה"ל התעוררה בעיית גיוסם של תלמידי הישיבות. בלחצם של החוגים החרדיים שוכנע שר הביטחון דאז, ראש הממשלה דוד בן גוריון, לאפשר לתלמידי ישיבות דחייה עד סיום לימודיהם. בן גוריון הושפע בזמנו בעיקר מן הטיעון כי שואת יהודי אירופה גרמה לאובדן של שושלות רבות של רבנים וחורבן של חצרות שלמות של חסידים, לפיכך ראוי כי מדינת ישראל תאפשר הקמתן מחדש של הישיבות ותעודד לימוד התורה בהן.

הדחייה של השירות הצבאי לתלמידי הישיבות שהסתיימה בד"כ בפטור (עם הגיעו של התלמיד לגיל שאינו מחייב גיוס) התנהלה באופן בלתי מסודר במשך 20 שנה. בשנת 1968 הנושא עוגן בהחלטת ועדת שרים אשר הגבילה את מספר תלמידי הישיבות ששירותם נדחה ל- 800 איש. בשנת 1977 בוטלה המכסה, על פי ההחלטה של ממשלת ישראל בראשותו של מנחם בגין, ומשלב זה ואילך לא הייתה מניעה להעניק הדחייה לכל תלמיד ישיבה שרצה בכך. ואכן ממכסה של 800 עלה המספר בהדרגה לכ- 30,000 המצויים כיום בסטטוס של "תורתם אומנותם". בשנת 1986 נעשה ניסיון ראשון לתקוף את הסדר דחיית השירות לתלמידי הישיבות "שתורתם אומנותם", אך העתירה נדחתה. החל משנות ה- 90 המוקדמות נשמעו קריאות רבות כנגד הפטור לתלמידי הישיבות, וניסיונות ספורים לשנות את ההסדר. ועדות אחדות, כמו למשל ועדת ישראלי, בראשות חיים ישראלי - עוזרו של שר הביטחון, דנו בהסדר הדחיה והפטור אך כולן הסתפקו באישור ההסדר הקיים. בשנת 1998 דן בית המשפט העליון בשבתו כבית דין גבוה לצדק בשתי עתירות שהוגשו לו נגד שר הביטחון בנושא גיוס בני הישיבות. האחת (בג"צ 3267/97) הוגשה על ידי חברי הכנסת רובינשטיין, אורון ואחרים והשניה (בג"צ 715 / 98) הוגשה על ידי עו"ד רסלר, אגודת הסטודנטים החדשה של אוניברסיטת תל-אביב, 15,604 סטודנטים ו-1,100 תלמידי תיכון מכל הארץ. לאור חשיבות הנושא נידונו העתירות בפני הרכב של 11 שופטים. בהחלטה, שנכתבה בידי

נשיא בית המשפט פרופ' אהרון ברק, קבע בית המשפט כי שר הביטחון פועל בענין דחיית השירות של בחורי ישיבה ש"תורתם אומנותם" על פי הכרעה עקרונית שהסמכות לקביעתה היא בידי הכנסת. ההכרעה שניתנה בחודש דצמבר 1998 העניקה לכנסת ארכה של שנה לביטול ההסדר הקיים ולהכנת מסגרות וחדשות הנדרשות לכך. לצורך כך מונתה ועדה בראשות השופט העליון בדימוס צבי טל אשר אמורה הייתה להמליץ על השינוי הרצוי בגיוסם של תלמידי הישיבות.

"ראה בית המשפט שאלה משפטית הטעונה הכרעה, ולא מצא לה תשובה בדבר חקיקה, בהלכה פסוקה או בדרך של היקש, יכריע בה לאור עקרונות החירות, הצדק, היושר במקרה ובו נתקל המשפט הישראלי בדבר פסיקה ואינו והשלום של מורשת ישראל" (חוק יסודות המשפט תש"ם 1980). מצא תשובה ופתרון בחקיקה הישראלית-יפנה המשפט אל המקורות העבריים וזאת משום שמדינת ישראל הינה מדינה יהודית אשר קשורה לשורשיה ודתה. במשפט הישראלי ישראל נמצאת ב"מצב חירום" מאז הקמתה בזמן מצב החירום הממשלה יכולה להשעות או לשנות את תפקוד וסמכויות הרשות המבצעת, המחוקקת והשופטת. בנוסף, מצב החירום מזהיר את האזרחים כי עליהם לשנות את אורח החיים הרגיל שלהם, וכן מפעיל את תכונות החירום בארגונים הממשלתיים. הממשלה יכולה להכריז על מצב חירום בזמן אסון שנגרם על ידי הטבע או האדם, הפרות סדר על ידי אזרחים, הכרזת מלחמה או סכסוך מזוין פנימי או חיצוני. לכן קיים חוק גיוס חובה בדיוק כמו שמשפט העברי ששם במלחמת מצווה (מלחמת מצווה היא מלחמה שעל פי ההלכה חייבים לצאת אליה, ולא חלה החובה לשאול מאת הסנהדרין רשות לכך, אלא יוצאים למלחמה מידינית) חלה חובה להתגייס נקודת שוני בין המשפט העברי לישראלי היא שבמשפט העברי אם חייל מעוניין להתגייס למלחמת רשות (מלחמת רשות ביהדות היא מלחמה שמטרתה הרחבת תחומה של המדינה מעבר לגבולות ארץ ישראל, מטעמים פוליטיים-תדמיתיים או כלכליים, כפי שמתואר במסכת ברכות) הוא יכול לעשות זאת ובמשפט הישראלי אין כלל התייחסות למלחמת רשות מכוון שגיוס הוא לצה"ל – צבא ההגנה לישראל, בעצם רק לצורך הגנה על המדינה. נקודת דמיון נוספת היא שגם במשפט הישראלי וגם במשפט העברי ישנה את האופציה להיות פטור מגיוס לצבא מסיבות רפואיות. במשפט הישראלי מלש"בים (מיועדים לשירות ביטחון) שעברו את ההליכים הרפואיים וקיבלו פרופיל 21, כלומר, הוכרזו כאי-כשירים לחלוטין לשירות על פי חוק

שירות ביטחון, יקבלו פטור משירות צבאי מסיבות רפואיות. ומשפט העברי הפטור היחיד במלחמת מצווה הוא מטעמים רפואיים (ספרי, שופטים קצ, המובא ברש"י דברים כ, א.)

סיכום:

לאור האמור לעיל, עבודתי בנושא גיוס לצבא, נגעה כאמור במשפט העברי וכן במשפט הישראלי. דנתי בגיוס חובה, פטורים מגיוס וגם סרבני גיוס, וכן, הצגתי את השוני בין המשפט העברי למשפט הישראלי. התייחסתי הן במשפט העברי ובמשפט הישראלי מתי חל חוק גיוס החובה, מהו עונשו של מי שלא מוכן להתגייס. בסיכומי של דבר, במשפט העברי ישנם שתי סוגי מלחמות: מלחמת מצווה ששם חובה על כולם להתגייס (מלבד סיבות רפואיות) מכוון שזאת מלחמת הגנה על חיים או על שטח. סוג השני של המלחמה היא מלחמת רשות שזאת מלחמה לצורך הגדלת השטח או האדרת שם מסוים. במקרה כזה לא חל גיוס על מי שלא מוכן להתגייס מטעמים אידאולוגיים או על מי שהקים משק בית. בנוסף גם הסברתי על טוהר הנשק במשפט העברי וגם על פטורים מגיוס במשפט הישראלי. הצגתי את חוק גיוס החובה של צה"ל, על מי הוא חל מתי הוא חל וגם מה קורה למי שלא מתייצב לגיוס. התייחסתי גם אל סוגיית גיוס בני ישיבות לצבא, הבאתי פסקי דין לדוגמא והסברים על הנושא. למדתי רבות על נושא גיוס לצבא דרך העבודה ואני שמח שעשיתי אותה.

ביבליוגרפיה-

משפט עברי-

מקורות תנכיים:

בראשית לד, כה-כו

ספרי, שופטים קצ, המובא ברש"י דברים כ, א.

"מעשה דינה" המסופר בפרשת וישלח

משנה:

משנה, סוטה ז, ח

רמב"ם:

רמב"ם הלכות מלכים ה, הלכה א

רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ט, הלכה יד

רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ז, הלכה ט

משנה:

בבלי, סוטה מג ע"א

אחר:

כדברי הרב דוד צבי הופמן (גרמניה, סוף המאה ה-19)

משפט ישראלי:

חקיקה:

חוק יסודות המשפט תש"ם 1980

חוק שירות בטחון [נוסח משולב], התשמ"ו-1986

פסקי דין בג"ץ:

פסק-דין בתיק בג"ץ 2383/04

בג"ץ 3267/97 רובינשטיין נ' משרד הביטחון

(בג"צ 98 / 715) עו"ד רסלר, אגודת הסטודנטים החדשה של אוניברסיטת תל-אביב

אחר:

הקוד האתי של צה"ל